

მაია ბენია, სტუ-ს დოქტორანტი
ნინო მიროტაძე, სტუ-ს დოქტორანტი

რეზიუმე

საქართველოს განვითარების დღევანდელ ეტაპზე ქართველი მწარმოებლებისთვის უაღრესად დიდი მნიშვნელობა აქვს ევროკავშირთან სურსათით ვაჭრობას. ვინაიდან შიდა და საერთაშორისო ვაჭრობაში ევროკავშირის ერთ-ერთი მთავარი პრიორიტეტი სურსათის უვნებლობაა, ქართულ ბაზარზე არსებული როგორც ადგილობრივი წარმოების, მით უფრო უცხოური პროდუქტების დიდი ნაწილი სრულიად არ შეესაბამება უვნებლობის სტანდარტს. ამ მხრივ დაუცველია არა მხოლოდ ქართველი მომხმარებელი, არამედ ქართული პროდუქციის უმთავრესი ნაწილი საერთოდ ვერ ქმნის ევროკავშირის ბაზარზე ექსპორტის პოტენციალს.

ამდენად ჩვენთვის რთული იქნება ევროკავშირის ბაზრის გარკვეული სტანდარტების დაკმაყოფილება. აქედან გამომდინარე, მნიშვნელოვანია პირველ რიგში სწორედ ეკოლოგიურად სუფთა, სერტიფიცირებული პროდუქციის ექსპორტზე გამახვილდეს ქვეყნის ყურადღება. მიგვაჩნია, რომ ქართული პროდუქტი ბიონიშანდებით ყველაზე ადრე დაიმკვიდრებს ადგილს ევროკავშირის ბაზარზე. ვინაიდან ბიოლოგიური მეურნეობა მსოფლიო სოფლის მეურნეობის წარმოების მხოლოდ მცირე ნაწილია და ერთადერთი ნიშა სადაც მოთხოვნა მიწოდებას ბევრად აჭარბებს.

Summary

In the present stage of development of Georgia food-stuffs trade with European Union (EU) has a significant importance for Georgian manufacturers. The food safety is the key priority for EU in internal and international trade, the great part of domestic as well as foreign manufactured products available on the Georgian market do not comply food safety standards. In this regard, Georgian consumers are unprotected, and the great part of Georgian product unable to provide export potential at EU market.

Thus, it would be difficult to meet the requirements of EU market standards. Hence, State should be focused on the export of ecologically clean, certified products. We consider that Georgian product will establish its place in the EU market by biomarker. As the biological thrift is the small part of worlds agriculture and the only niche, where demand exceeds supply.

საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ მის შემადგენლობაში შემაჯავალ ყოფილ რესპუბლიკებს თითქმის ყველა სახის (პოლიტიკური, ეკონომიკური თუ სოციალური) დახმარება ესაჭიროებოდათ. ევროკავშირი აღმოჩნდა ერთ-ერთი პირველი, ვინც პოლიტიკური ურთიერთობები დაამყარა და კომპლექსური დახმარების პროგრამები ამოქმედა პოსტსაბჭოთა სივრცეში. აღნიშნული გარდამავალი პერიოდის მძიმე წლებში ევროკავშირმა მნიშვნელოვანი ფინანსური დახმარება აღმოუჩინა საქართველოს. საქართველოსა და ევროკავშირის შორის ურთიერთობების განხილვისას, აუცილებელია იმის განსაზღვრა, თუ რამდენად სჭირდება ორივე მხარეს რეალურად ეს ურთიერთობები. 2008 წლის აგვისტოს მოვლენების შემდეგ ევროკავშირში ინტეგრაციის სურვილმა საქართველოსთვის მისი ნატომი განვერდიანების ამბიციები გადაფარა. ევროკავშირთან მიახლოება არა მხოლოდ უმთავრეს პოლიტიკურ ამოცანად იქცა, არამედ რეალური უსაფრთხოების ელემენტად, რუსეთის გეოპოლიტიკური დესპოტიზმისგან თავდაცვისა და საქართველოს დარჩენილი ტერიტორიების ანექსიის შეჩერების მცდელობად. ევროკავშირი ამ თვალსაზრისით ერთგვარ ბუფერად იქცა ნატოსა და რუსეთის ფედერაციას შორის.

მეორეს მხრივ, საქართველოსა და ევროკავშირის შორის განვითარებული ეკონომიკური ურთიერთობები აისახა „ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი სავაჭრო სივრცის შესახებ“ შეთანხმებაში. საქართველოს არ მოეთხოვება ევროკავშირის სრული კანონმდებლობის მიღება. საქართველომ კანონთა მხოლოდ ის ნაწილი უნდა მიიღოს, რომელიც ხელს შეუწყობს ქვეყნის განვითარებას უახლოეს წლებში. რეფორმები ეფუძნება იმ საერთაშორისო სტანდარტებს, რომელიც საქართველომ უკვე აღიარა სხვადასხვა საერთაშორისო ორგანიზაციაში (მაგ. მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაცია) განვერდიანებით თუ შესაბამის საერთაშორისო კონვენციის ხელის მოწერით. DCFTA მიზნად ისახავს ამ მიღწევებზე დაყრდნობით, სიღრმისეულად შეუწყოს ხელი განვითარებას, მაგალითად, წარმოებისა და ექსპორტის მოცულობის ზრდის მეშვეობით.

საქართველოს განვითარების დღევანდელ ეტაპზე ქართველი მწარმოებლებისთვის უაღრესად დიდი მნიშვნელობა აქვს ევროკავშირთან სურსათით ვაჭრობას. ინტერესი გამომწვეულია იმით, რომ მას ყველაზე მაღალი მსყიდველობითი უნარის მქონე 500 მილიონი მომხმარებელი ჰყავს, რომელთა საშუალო წლიური შემოსავალი 39,000 აშშ დოლარია და 16 ტრილიონ ევროზე მაღალი მთლიანი შიდა პროდუქტი გააჩნია.

აღსანიშნავია, რომ შიდა და საერთაშორისო ვაჭრობაში ევროკავშირის ერთ-ერთი მთავარი პრიორიტეტი სურსათის უვნებლობაა. სურსათის უვნებლობა ადამიანის საყოველთაოდ აღიარებული უფლებების, ჯანმრთელობისა და სიცოცხლის დაცვის ერთ-ერთი აუცილებელი პირობაა და შესაბამისად სურსათის მოხმარებით გამოწვეული რისკებისაგან დაცვას გულისხმობს. უკანასკნელი წლების განმავლობაში, ევროკავშირმა, სურსათის უვნებლობის შესახებ მთელი რიგი საკანონმდებლო აქტები შეიმუშავა.

ამ საკითხისადმი ევროკავშირის კომპლექსური მიდგომა სურსათის წარმოების

ყველა ეტაპს და ასპექტს მოიცავს. ნორმატიულ აქტებში მოცემული მოთხოვნები

ვრცელდება როგორც ევროკავშირში წარმოებულ, ასევე ევროკავშირის ბაზარზე იმპორტირებულ სურსათზე და ამდენად, ისინი მესამე ქვეყნების ექსპორტიორებისთვისაცააყურადღებოა.

ევროკავშირის ერთიან ბაზარზე შესაღწევად განვითარებად ქვეყნებს მეტად რთული მოთხოვნების დაკმაყოფილება უწევთ. ამ მოთხოვნათა სირთულე ნაკარნახევია ევროკავშირის წევრ სახელმწიფოთა სურვილით:

ა) ერთის მხრივ, მაქსიმალურად დაიცვან საკუთარი მოქალაქეების ინტერესები

ბ) მეორეს მხრივ, ევროკავშირის შიდა ბაზარზე სამართლიანი კონკურენციის პირობები შექმნან, ანუ არ დაუშვან საკუთარ ბაზარზე ისეთ პირობებში და ისეთი ტექნოლოგიებით დამზადებული პროდუქციის შემოსვლა, რომელიც ევროკავშირის სტანდარტებს არ შეესაბამება (შესაბამისად დაბალი თვითღირებულება აქვს და ამით ბაზარზე გარკვეულ უპირატესობას ფლობს).

გადამუშავებული პროდუქციის მარკირება ნიშნით “CE” მესამე ქვეყნებიდან ევროკავშირის ბაზარზე ექსპორტირებისათვის დაწესებული მოთხოვნაა, რომელიც განსაზღვრავს, რომ ევროკავშირის ბაზარზე შემოტანილი პროდუქცია უსაფრთხოა მომხმარებლის ჯანმრთელობისათვის. “CE” მარკირების მოთხოვნა სავალდებულოა გადამამუშავებული მრეწველობის პროდუქციის ფართო ჩამონათვალისათვის. არსებობს პროდუქციის სამი ჯგუფი, რომელსაც აუცილებლად უნდა გააჩნდეს “CE” მარკირება, ესენია:

1. ყველა ახალი პროდუქცია, წარმოებული როგორც ევროკავშირის წევრ, ასევე სხვა ქვეყნებში;

2. ევროკავშირში მესამე ქვეყნებიდან იმპორტირებული გამოყენებული და მეორადი მოხმარების პროდუქცია;

3. არსებითად მოდიფიცირებული პროდუქცია, რომელზეც ახალი პროდუქტების მსგავსად, შესაბამისი ევროდირექტივები ვრცელდება.

მარკირების გამოყენება შეუძლია როგორც ევროკავშირის, ისე მის არაწევრ ქვეყანას, თუ ამ უკანასკნელის “შესაბამისობის შეფასების სისტემა” შესაბამისი ევროდირექტივების მოთხოვნებს აკმაყოფილებს.

ევროკავშირში ასევე წარმატებით ფუნქციონირებს სურსათის უვნებლობის სპეციალური კონტროლის სისტემა - „საფრთხის ანალიზი და კრიტიკული კონტროლის პუნქტები (Hazard Analysis and Critical Control Points – HACCP). ეს არის პრევენციული სისტემა, რომელიც სურსათის წარმოებისა და რეალიზაციის ყველა ეტაპზე რისკების იდენტიფიცირებას და მათ აღმოფხვრას ემსახურება. ამ სისტემით ხდება როგორც ევროკავშირში წარმოებული სურსათის, ისე ევროკავშირის ბაზარზე სასურსათო პროდუქციის იმპორტის პროცესის კონტროლი.

ევროკავშირის ეტიკეტირებასთან დაკავშირებული კანონმდებლობა ავალდებულებს ადგილობრივ მწარმოებლებს და იმპორტიორებს, მკაცრად დაიცვან ხსენებული კანონმდებლობით დადგენილი წესები და მოთხოვნები. კერძოდ, სასურსათო პროდუქტების ეტიკეტებზე აუცილებლად უნდა იყოს მითითებული სხვადასხვა მნიშვნელოვანი ინფორმაცია.

ზემოთ აღნიშნულის გარდა, ევროკავშირის სასურსათო პროდუქტების ბაზარზე ექსპორტირებისათვის დაწესებულია სხვა მოთხოვნები, მაგალითად სასურსათო პროდუქტებში პესტიციდების დასაშვებ მაქსიმალურ ზღვართან, მძიმე ლითონების შემცველობის დასაშვებ მაქსიმალურ ზღვართან, მიკრობიოლოგიური და რადიოაქტიური ელემენტების დონესთან და ა.შ. დაკავშირებით.

სურსათის უვნებლობის პრინციპების დაცვას უზრუნველყოფს და ევროკავშირის

შესაბამისი კანონმდებლობის შემუშავებაში მონაწილეობს ევროპის სურსათის უვნებლობის სამსახური (EFSA) რომლის დანიშნულებაა სურსათის უვნებლობის გაუმჯობესება და მომხმარებელთა უფლებების დაცვა.

როგორც ვხედავთ სურსათის უვნებლობა ერთ-ერთი ყველაზე მთავარი საკითხია განვითარებული ქვეყნებისათვის. მაგრამ ჩვენთან ჯერ კიდევ უმნიშვნელო ადგილი უკავია ჯანმრთელობისათვის უსაფრთხო პროდუქციის წარმოებას. ქართულ ბაზარზე არსებული როგორც ადგილობრივი წარმოების, მით უფრო უცხოური პროდუქტების დიდი ნაწილი სრულიად არ შეესაბამება უვნებლობის სტანდარტს. ამ მხრივ დაუცველია არა მხოლოდ ქართველი მომხმარებელი, არამედ ქართული პროდუქციის უმთავრესი ნაწილი საერთოდ ვერ ქმნის ევროკავშირის ბაზარზე ექსპორტის პოტენციალს. უნდა ვაღიაროთ, რომ ჩვენი ქვეყნის სოფლის მეურნეობის პროდუქცია (გარდა მთის ძირითადი ნაწილისა და ზოგიერთი თითებზე ჩამოსათვლელი ეკომეურნეობისა) ტოკსიკურობით ტოლს არ უდებს იმპორტირებულ პროდუქტს.

მსოფლიო პროდუქტების დასახელებისას კოდექსი ალიმენტარიუსის სტანდარტებით ხელმძღვანელობენ. იგი ადგენს პროდუქტი რა რაოდენობით, რა კომპონენტს უნდა შეიცავდეს. საქართველოში კი ძირითადად ეგრეთწოდებულ „საწარმოო სტანდარტებს“ იყენებენ, რაც ნიშნავს რომ ნებისმიერ მენარმეს თავად შეუძლია აწარმოოს ნებისმიერი შემადგენლობის

პროდუქტი და თავისუფლად გადაწყვეტის რა სახელი დაარქვას. (მაგ. პროდუქტს დაარქვას რძე, კარაქი რომლის შემადგენლობაში რძის ცხიმი 0% -ია) ამ კუთხით დიდი ქაოსია ბაზარზე ვინაიდან საკითხის რეგულირება საერთოდ არ ხდება. 2006 წელს სახელმწიფო სანიტარიული, ვეტერინარული და ფიტოსანიტარიული სამსახურების გაუქმების შემდეგ შეიქმნა სურსათის ეროვნული სააგენტო. 2006 წლიდან სურსათის უვნებლობის ოფიციალური მდგომა შეიცვალა: სურსათის უვნებლობასა და ხარისხზე პასუხისმგებლობა სახელმწიფოს ნაცვლად დაეკისრა სურსათის მწარმოებელ ბიზნესსუბიექტებს.

სურსათის უვნებლობასა და ხარისხზე სურსათის ეროვნული სააგენტო ეყრდნობა ბიზნესმენტთა რწმუნებას მათი პროდუქციის უვნებლობის შესახებ. ქვეყანაში არსებული ათამდე სურსათის კერძო ლაბორატორია აკრედიტაციას იმ პარამეტრებზე იღებს (სიძვირის გამო) რაზეც მოთხოვნა არსებობს. მოთხოვნა კი ძირითადად საექსპორტო პროდუქციაზეა. 2005 წელს მიღებულ იქნა საქართველოს კანონი “სურსათის უვნებლობისა და ხარისხის შესახებ”, რომელშიც მოგვიანებით ინსპექტირებასთან დაკავშირებული მუხლები შეჩერებულ იქნა კანონქვემდებარე აქტების მიღებამდე. მხოლოდ 2010 წლიდან განახლდა სურსათის ბიზნესსუბიექტებთან ინსპექტირება, როცა მიღებულ იქნა საქართველოს მთავრობის №173-ე დადგენილება, რომელმაც სურსათის ეროვნულ სააგენტოს მისცა უფლება დაეწყო სურსათის ბიზნესსუბიექტებთან ინსპექტირება. 2006-2010 წლებში გეგმური ინსპექტირება არ ტარდებოდა საქართველოში. 2010 წლიდან 2013 წლის ბოლომდე 50 000 რეგისტრირებული სურსათის ბიზნესსუბიექტიდან დაახლოებით 2 000 ბიზნესსუბიექტი იქნა შემოწმებული. გეგმური ინსპექტირების გზით. შედეგად, სურსათის ბიზნესსუბიექტებთან 90%-ში არასოდეს არ განხორციელებულა სურსათის უვნებლობის კუთხით ინსპექტირება.

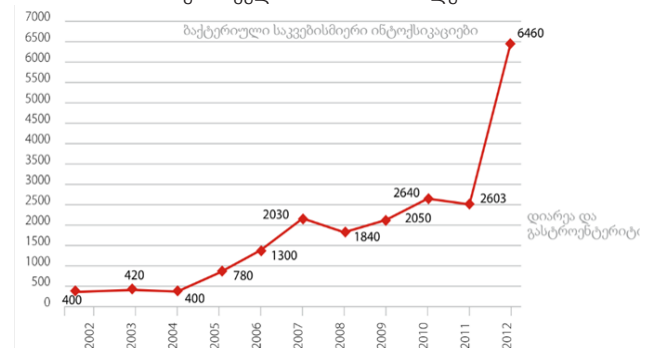
მიმდინარე სურსათის ბიზნესსუბიექტებთან ინსპექტირების შესაძლებლობები საქართველოში ძალიან დაბალია: 2013 წლის დეკემბრისათვის გეგმური ინსპექტირება განხორციელდა რეგისტრირებულ სურსათის ბიზნესსუბიექტებთან (FBOs) მხოლოდ 1.3%-ში. რომელიც შეადგენდა 659-ზე მეტ ინსპექტირებას, როცა რეგისტრირებულია 50,000 ბიზნესსუბიექტი. ინსპექტირებულ ბიზნესსუბიექტებთან 33% იყო შეუსაბამო საქართველოს კანონმდებლობასთან, რის გამოც დაჯარიმდნენ. დაახლოებით 1%-ს (6 ბიზნესსუბიექტს) შეუჩერდა სანარმოო პროცესი კრიტიკული შეუსაბამობების არსებობის გამო. ინსპექტირებული სანარმოებიდან 37 იყო ცხოველთა სასაკლაო, რომელთა 31%-ში აღმოჩნდა შეუსაბამობა. ინსპექტირება არ ჩატარებულა ცხოველთა საკვების მწარმოებელ სანარმოებში.

სურსათის უვნებლობის მონიტორინგი არის ფრაგმენტული და მეტად შეუსაბამო. 2013 წელს დეკემბრისათვის 519 სურსათის ნიმუში იქნა გამოკვლეული. საქართველოს სიდიდის მქონე ქვეყნისათვის სავა-

რაუდოდ ასევე მეტი ნიმუშის აღებაა საჭირო სრულყოფილი მონიტორინგისათვის. არ არსებობს მონიტორინგის გეგმა კონკრეტულ მიკრობიოლოგიურ და ქიმიურ საფრთხეებზე შიდა სასურსათო ჯაჭვის ყველაზე პრობლემურ სურსათში. ნაცვლად ამისა, მონიტორინგის ძალისხმევა მიმართულია სურსათის საცალო ვაჭრობაზე. სურსათის ეროვნული სააგენტო (NFA) დაუკომპლექტებელია ინსპექტირების თვალსაზრისით, ცენტრალურ ოფისში 23 ინსპექტორია, ხოლო რეგიონალურ ოფისებში საერთოდ არ არის ინსპექტორი. რისკის შეფასების უწყებათაშორისო მულტიდისციპლინარული საკონსულტაციო ორგანომ საფრთხის პრიორიტეტების განსაზღვრით და რისკზე დაფუძნებული სურსათის უვნებლობის მონიტორინგის გეგმების შემუშავებით უნდა უზრუნველყოს რისკის მართვისათვის უკეთესი ბაზა და ამით გააუმჯობესოს სურსათის უვნებლობის მდგომარეობა.

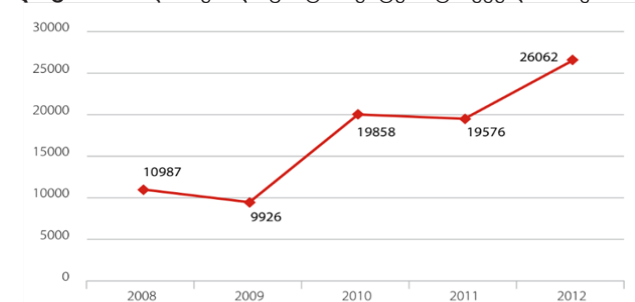
გარდა ამისა საქართველოში ეტიკეტირების წესის დარღვევა წლების განმავლობაში არ ისჯებოდა. 2014 წლის პირველ კვარტალში ეტიკეტირების დარღვევის მხოლოდ 51 შემთხვევა დაფიქსირდა და ბიზნესსუბიექტები მხოლოდ 400 ლარით დაჯარიმდნენ. 2004 წლის შემდეგ დაიწყო საკვებისმიერი დაავადებების ინციდენტების ზრდა, რომელიც დღემდე გრძელდება (დიაგრამა. 1). დიარეული დაავადებები, რომლებიც წარმოადგენენ სურსათის უვნებლობის სრულყოფილებიან ინდიკატორებს მატულობს (დიაგრამა. 2).

დიაგრამა 1. ბაქტერიული სურსათისმიერი ინტოქსიკაციები საქართველოში 2002-2012 წლებში

წყარო: დაავადებათა კონტროლისა და საზოგადოებრივი ჯანმრთელობის ეროვნული ცენტრი

დიაგრამა 2. დიარეა და გასტროენტერიტი ყველა ასაკში

წყარო: დაავადებათა კონტროლისა და საზოგადოებრივი ჯანმრთელობის ეროვნული ცენტრი

2012 წელს განხორციელებული მონიტორინგისას ასევე გამოვლინდა სასმელი წყლის არასათანადო სანიტარული მაჩვენებლის (41% შეუსაბამოა სასმელ წყალსა და ბოთლის წყალში) ფართოდ გავრცელება და კრიტიკული სიტუაცია თევზის პროდუქტების ბაზარზე: 45,5% არ შეესაბამება მოთხოვნებს, ასევე იყო ბოტულიზმის შემთხვევებიც.

ევროკავშირმა შეაჯამა 2004-2009 წლების სურსათის უვნებლობის მდგომარეობა საქართველოში - "თითქმის არ არის კონტროლი, არა არის ინსპექტირებები (მხოლოდ მოთხოვნით!), არ არის სურსათის მწარმოებელ საწარმოთა რეგისტრაციის ვალდებულება, არანაირი ცხოველთა იდენტიფიკაცია და მიკვლევადობა, მხოლოდ რამდენიმე ოფიციალური ვეტერინარი, არ არსებობს ეროვნული რეფერენს ლაბორატორია ... ანუ არ არსებობს სისტემა."

მიუხედავად იმისა, რომ გარკვეული კონტროლი დაინერგა 2011 წლიდან და ვრცელდება მაღალი რისკის მქონე სურსათის წარმოების შიდა ბაზარზე სურსათის უვნებლობის სიტუაცია კვლავ კრიტიკულია.

საქართველოს დღევანდელ რეალობაში საკითხი ასე შეიძლება დაისვას: არის კი ამ ფონზე ევროკავშირის ბაზარი ჩვენთვის ხელმისაწვდომი, ან თუ გაგვაჩნია ევროკავშირის მოთხოვნათა შესაბამისი საექსპორტო პოტენციალი, მაშინ როდესაც შიდა ბაზარზე ასეთი მდგომარეობაა?

ჩვენთვის რთულია ევროკავშირის ბაზრის გარკვეული სტანდარტების დაკმაყოფილება. ევროკავშირის ბაზარზე კონკურენცია საკმაოდ დიდია. საქართველოს ამ ეტაპზე სამწუხაროდ გაუჭირდება გაუწიოს კონკურენცია მაღალტექნოლოგიური განვითარების ქვეყნებს, ვინაიდან, ჯერ ჩვენთან არ იწარმოება ევროკავშირის ბაზრის შესაბამისი პროდუქცია და ეს საკითხები ქართული ექსპორტის პრობლემას წარმოადგენს.

მიგვაჩნია რომ ერთადერთი რაზეც დღეს ჩვენ აქცენტი უნდა გავაკეთოთ სერტიფიცირებული ბიოპროდუქტია. მით უმეტეს რომ ამ მხრივ მეტნაკლებად ყველაზე ჩამოყალიბებული სისტემა გვაქვს. მნიშვნელოვანია პირველ რიგში სწორედ ეკოლოგიურად სუფთა პროდუქციის ექსპორტზე გამახვილდეს ქვეყნის ყურადღება.

ქართული პროდუქტი ბიონიშანდებით ყველაზე ადრე დაიმკვიდრებს ადგილს ევროკავშირის ბაზარზე. ეს სერიოზული მარკეტინგული უპირატესობაა ქართული პროდუქციისთვის. ბიოლოგიური მეურნეობა მსოფლიო სოფლის მეურნეობის წარმოების მხოლოდ მცირე ნაწილია და ერთადერთი ნიშაა სადაც მოთხოვნა მიწოდებას ბევრად აჭარბებს. ამიტომ ამ მიმართულებით საჭიროა უფრო მეტი ყურადღება დაეთმოს ქვეყანაში არსებულ საერთაშორისო სტანდარტების შესაბამისად სერტიფიცირებულ ეკომეურნეობებს, რაც უზრუნველყოფს საექსპორტო პროდუქციის ზრდასთან ერთად სოფლად დასახლების სტიმულს გრძელვადიან

პერიოდში.

სასურსათო პროდუქტზე შეიძლება გაკეთდეს ბიონიშანდება, თუ ის წარმოებულია ბიომეურნეობაში, სადაც გამოიყენება ისეთი მეთოდები, რომლებიც ხელს უწყობს ეკოსისტემის განვითარებასა და პროდუქტიულობის მდგრადობას, უზრუნველყოფს სარეველების, მავნებლებისა და დაავადების კონტროლს სხვადასხვა სასიცოცხლო ფორმის კულტურების ერთ საწარმოო სისტემაში მოქცევით, სადაც ხდება მცენარეული და ცხოველური ნარჩენების გამოყენება, კულტურების შერჩევა და თესლბრუნვა, წყლის რესურსების მართვა, ნიადაგის დამუშავება და კულტივაცია.

2014 წლის 20 აგვისტოს მდგომარეობით 30 სერტიფიცირებული ბიომეწარმე არის რეგისტრირებული, რომელთაგან ძირითადად არიან ბიოღვინის მწარმოებლები სხვადასხვა რეგიონიდან, აგრეთვე მარცვლოვანი კულტურების, ხეხილის, ბოსტნეულის, ველურად მზარდი მცენარეების, თხილის, ვარდის პლანტაციის, დაფნის, ასკილის, შინაური ცხოველებისა და მეფუტკრეობის მწარმოებლები. მეწარმეების სიის განახლება ხდება ყოველთვიურად.

ამგვარად, საქართველო-ევროკავშირის შორის ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი ვაჭრობის სივრცის ჩამოყალიბება ხელს შეუწყობს ევროკავშირთან თავსებადი ეკონომიკური სისტემის ჩამოყალიბებას, სურსათით ვაჭრობის განვითარებას, უზრუნველყოფს სექტორული კონკურენტუნარიანობის ამაღლებას, სტაბილური და პროგნოზირებადი ბიზნეს-გარემოს შექმნას, მნიშვნელოვნად გაზარდოს საქართველოს საინვესტიციო გარემოს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Juan Echanove. EU support to Georgia on Food Safety and Agriculture, Tbilisi, presentation on 26.11.2013.
2. სურსათის უვნებლობა საქართველოში, გამოწვევები და პერსპექტივებით. 2014 .
3. ეკონომიკური პოლიტიკის კვლევის ცენტრი <http://eprc.ge/index.php?a=main&pid=461&lang=geo>
4. <http://www.netgazeti.ge/GE/105/business/32859/>
5. <http://www.ictplgeorgia.ge/index.php?name=PagesG&op=page&pid=50>
6. <http://gfsis.org/index.php/ge/activities/projects/view/86/page/109/id/55>